

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการทำการเกษตรตามแนว

เศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดเชียงราย : กรณีศึกษาอำเภอแม่สาย เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ซึ่งใช้วิธีการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการดำเนินการศึกษาตามลำดับขั้นตอนการวิจัย ดังต่อไปนี้

สรุปผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.1 เพื่อศึกษาระดับกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้านการเกษตรตามแนว

เศรษฐกิจพอเพียง

1.2 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้านการเกษตรตาม

แนวเศรษฐกิจพอเพียง

1.3 เพื่อเสนอแนวทางส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้านการเกษตรตาม

แนวเศรษฐกิจพอเพียง

2. วิธีดำเนินการวิจัย

2.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เกษตรกรที่ทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดเชียงราย โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงจากอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของจังหวัด โดยมีหลักเกณฑ์การคัดเลือกตำบลและกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยคัดเลือกตำบลและกลุ่มที่มีคุณสมบัติครบทั้ง 3 ข้อ ดังนี้

2.1.1 เป็นตำบลที่เป็นแหล่งที่ทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของจังหวัดในรูปแบบไร่นาสวนผสม เกษตรผสมผสานและทฤษฎีใหม่

2.1.2 เป็นตำบลที่มีการรวมกลุ่มของเกษตรกรที่ทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ตามหลักการส่งเสริมการเกษตรและมีการตั้งกลุ่มเกษตรกรตัวอย่างขึ้น เช่น กลุ่มการเกษตรไร่นาสวนผสม กลุ่มเกษตรผสมผสาน และการเกษตรทฤษฎีใหม่

2.1.3 กลุ่มส่งเสริมการจัดไร่นาสวนผสม กลุ่มการเกษตรผสมผสาน และการเกษตรทฤษฎีใหม่ ในตำบลนั้นต้องมีคณะกรรมการหรือสมาชิกที่มีคุณสมบัติต่อไปนี้

2.1.3.1 เกษตรกรผู้ประกอบอาชีพการเกษตรด้านการเกษตรผสมผสาน การเกษตรไร่นาสวนผสมและการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

2.1.3.2 เกษตรกรต้องมีประสบการณ์เกี่ยวกับการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงอย่างน้อย 1 ปี

2.1.3.3 เป็นเกษตรกรตัวอย่างที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนในหมู่บ้าน

จากหลักเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้นสามารถคัดเลือกกลุ่มเกษตรกรตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลักและพื้นที่ดำเนินการวิจัยในเขตพื้นที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์และแบบสังเกตที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง โดยอาศัยกระบวนการที่กำหนดประเด็นเนื้อหาจากประเด็นปัญหาวัตถุประสงค์ และกรอบแนวคิดในการวิจัย ประกอบด้วย

2.2.1 แบบสัมภาษณ์การสนทนากลุ่ม สำหรับผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant) โดยผู้วิจัยจัดทำขึ้น มีเนื้อหาครอบคลุมประเด็นต่อไปนี้

2.2.1.1 ข้อมูลทั่วไปสอบถามเกี่ยวกับกิจกรรมการเกษตรที่ดำเนินการอยู่ในพื้นที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

2.2.1.2 ปัจจัยภายในของเกษตรกรที่มีผลกระทบท่อการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ ตำแหน่งทางสังคม เจตคติ การศึกษา และการเปิดรับข้อมูลข่าวสารของเกษตรกรในพื้นที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

2.2.1.3 ปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบท่อการส่งเสริมการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของรัฐ การสนับสนุนของรัฐ การสนับสนุนของผู้นำชุมชน และเครือข่ายการเรียนรู้การทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

2.2.1.4 เกษตรกรได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยการจัดให้เกษตรกรได้มีการฝึกอบรมด้านการเกษตร การศึกษาดูงาน การจัดทำแปลงตัวอย่าง แปลงสาธิตและการเป็นวิทยากร เกษตรกรได้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน และมีการประชุมสัมมนา โดยแบ่งระดับการมีส่วนร่วมเป็น 5 ระดับ ได้แก่ ร่วมรับรู้ ร่วมคิด (ตัดสินใจในการวางแผน) ร่วมปฏิบัติ (ใช้แรงงาน) ร่วมรับประโยชน์ และร่วมประเมินผลในกิจกรรมทางการเกษตร

2.2.1.5 สาเหตุที่เกษตรกรเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมกิจกรรม

2.2.1.6 ข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

2.2.2 แบบสัมภาษณ์สำหรับเจ้าหน้าที่ภาครัฐ สัมภาษณ์ประเด็นเนื้อหาต่อไปนี้

2.2.2.1 ข้อมูลทั่วไปของเจ้าหน้าที่ ได้แก่ ชื่อ ตำแหน่ง สังกัด ประสบการณ์การทำงาน เจตคติต่อการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

2.2.2.2 ความเข้าใจหลักการและยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเกษตรตามแนว
เศรษฐกิจพอเพียง

2.2.2.3 การสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านการเกษตรตามแนว
เศรษฐกิจพอเพียง

2.2.2.4 การสร้างโอกาสของการมีส่วนร่วมให้กับเกษตรกร

2.2.2.5 ปัญหาอุปสรรคที่พบจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ รวมทั้งสาเหตุ

2.2.2.6 ข้อเสนอแนะ

2.2.3 แบบสังเกต สำหรับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับตำบลที่ปฏิบัติงานในพื้นที่
อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ที่ดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ เป็นแบบสังเกตที่มีประเด็นที่เกี่ยวกับ
วิถีชีวิตของชุมชนและภาพรวมของตำบล ดังต่อไปนี้

2.2.3.1 ภาพรวมของเกษตรกรในตำบลที่มีอาชีพทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจ
พอเพียงในตำบลแม่สาย จังหวัดเชียงราย

2.2.3.2 ค่านิยมในการดำรงชีวิตของเกษตรกรในตำบล

2.2.3.3 กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ในด้าน
การผลิต และการจำหน่าย

2.2.2.4 เกษตรกรมีความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ด้านการทำการ
เกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

2.2.2.5 คุณสมบัติของเกษตรกรที่เข้าร่วมกิจกรรมด้านการทำการเกษตรตามแนว
เศรษฐกิจพอเพียง

2.2.2.6 ความสนใจของเกษตรกรในการเปิดรับข้อมูลข่าวสาร และการสื่อสาร
ภายในชุมชน

2.2.2.7 การรวมกลุ่มของเกษตรกรในชุมชนทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอ
เพียง

แบบสัมภาษณ์และแบบสังเกต ได้มีการตรวจสอบประเด็นการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม
และแบบเจาะลึก ได้มีผู้เชี่ยวชาญด้านการส่งเสริมการจัดไร่นาสวนผสม การเกษตรผสมผสานและ
การเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง การวิจัยด้านการส่งเสริมการเกษตรในด้านการ
ทำงานร่วมกับชุมชน การวางแผนปฏิบัติงาน การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนด้านการเกษตรตาม
แนวเศรษฐกิจพอเพียง

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้เวลาศึกษาสภาพพื้นที่ สังเกตและ
สัมภาษณ์ประมาณ 3 เดือน ในขอบเขตพื้นที่วิจัย ซึ่งเป็นแหล่งส่งเสริมการจัดไร่นาสวนผสม กลุ่ม
การเกษตรผสมผสาน และการเกษตรทฤษฎีใหม่ บันทึกลงและรวบรวมเป็น 5 กรณีในการศึกษา

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การสร้างบทสรุป เป็นการนำเอาข้อสรุปย่อที่ทำไว้มาประมวลเข้าด้วยกันตามดัชนีที่ทำไว้ แล้วเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อสรุปย่อ 2 ข้อ เข้าด้วยกัน แล้วใช้ดัชนีบ่งชี้เชื่อมโยงหาคำตอบของประเด็นปัญหาในแต่ละข้อ

3. ผลการวิจัย

3.1 ข้อมูลพื้นฐานของตำบลและกลุ่มเกษตรกรที่ทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

จากข้อมูลพื้นฐานของอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย พบว่า สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของแต่ละอำเภอมีความคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ตำบลแม่สายและตำบลศรีเมืองชุม เป็นพื้นที่ภูเขาลาดชันมากกว่าร้อยละ 35 ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ระบบชลประทานยังไม่ทั่วถึง ยกเว้นตำบลโป่งผา พื้นที่ส่วนมากเป็นที่ราบและที่ราบเชิงเขา เมื่อฝนตกติดต่อกันหลายวัน จะทำให้เกิดน้ำไหลบ่าท่วมไร่ และพื้นที่เป็นหุบเขามีความลาดชันสูง พื้นที่ราบมีส่วนน้อย เพราะอากาศมีความเย็นตลอดปี การชลประทานไม่ทั่วถึง การทำการเกษตรจึงต้องอาศัยน้ำฝน อาชีพหลักของแต่ละอำเภอเป็นอาชีพเกษตรกร คือ การปลูกข้าว การปลูกข้าวโพด ปลูกพริก ปลูกไม้ผลและไม่ยืนต้นและยังมีการเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว กระบือ สุกร เป็ดและไก่ แต่ละอำเภอจะมีการรวมกลุ่มกันทำการ เกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง การถือครองที่ดินส่วนมากจะเป็นที่ดินของตนเอง การเช่าที่ดินจะมีส่วนน้อย ในส่วนการคมนาคม ส่วนใหญ่มีถนนหนทางที่เชื่อมต่อทุกหมู่บ้าน ทุกตำบล ทุกอำเภอ ทางด้านการตลาดในการรับซื้อหรือขายสินค้าทางการเกษตร ตำบลแม่สายก็จะนำสินค้าที่ผลิตได้ส่งไปขายที่ตลาด จะมีส่วนน้อยที่มีพ่อค้ามารับซื้อสินค้าที่ไร่

ปัญหาหลักทางการเกษตร ได้แก่ การกีดกร่อนของดินได้ง่าย ดินไม่มีศักยภาพไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการเพาะปลูกพืช เนื่องจากเป็นดินดิน มีหินโผล่ที่ผิวดินเป็นส่วนใหญ่ และพื้นที่เป็นภูเขาสูงชันดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ (ดินเสื่อมคุณภาพ) เนื่องจากการชะล้างหน้าดินสูง ระบบชลประทานยังไม่ทั่วถึง และการทำการเกษตรยังต้องอาศัยน้ำฝน ผลผลิตทางการเกษตรมีราคาสูง เช่น น้ำมัน ปุ๋ยเคมี พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ สารเคมีกำจัดวัชพืช ผลผลิตเฉลี่ยที่ต่ำ ปัญหาฝนทิ้งช่วงเกิดปัญหาน้ำไม่เพียงพอที่จะใช้ในการทำการเกษตร การใช้สารเคมี ปัญหาการเกิดโรคระบาดในศัตรูพืชของเกษตรกร และปัญหาด้านการตลาดที่จะรองรับผลผลิตการเกษตร

ด้านเจตคติที่เกษตรกรมีต่อการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า มีส่วนน้อยที่ยังไม่เห็นด้วยเพราะยังไม่เข้าใจในหลักการและการเข้ามาช่วยเหลือปัญหาที่เกษตรกรส่วนนี้ประสบอยู่ และเกษตรกรยังไม่มีความกระตือรือร้นในการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตจากเดิมที่เคยปฏิบัติมาตั้งแต่บรรพบุรุษ รวมถึงการใช้สารเคมีในไร่นาอยู่ ซึ่งถ้าจะให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตและการคิดแล้วมีเจตคติที่ดีต้องใช้ความอดทน และต้องมีการยกตัวอย่างเกษตรกรที่เขาประสบความสำเร็จให้เกษตรกรเหล่านี้เป็นตัวอย่าง

สำหรับการมีส่วนร่วม ส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐเป็นอย่างดี มีการเข้าร่วมในการฝึกอบรม การประชุมสัมมนา การศึกษาดูงาน การร่วมทำแปลงสาธิตและการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่อง มีเพียงเกษตรกรของตำบลแม่สายและตำบลศรีเมืองชุมเท่านั้น ที่ไม่เห็นความสำคัญในการมีส่วนร่วมของกลุ่ม เช่น การไปศึกษาดูงานก็จะมีเพียงสมาชิกที่ว่างจากการทำไร่ ของตนเองเท่านั้นที่ไปหรือบางครั้งก็มีไปบ้างไม่ไปบ้าง การพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารก็ไม่ต่อเนื่อง เพราะต่างคนก็ต่างทำกิจกรรมของตนเอง ทำให้ไม่มีเวลาที่จะรวมกลุ่มการทำกิจกรรมทางการเกษตร

3.2 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ของเกษตรกรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

3.2.1 การฝึกอบรม

จากการรวบรวมข้อมูลอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย พบว่า เกษตรกรให้ความสนใจที่จะเข้าร่วมอบรมที่ทางเจ้าหน้าที่ของภาครัฐจัดขึ้น คนที่เข้าฝึกอบรมจะมาจากการคัดเลือกจากสมาชิกในกลุ่ม โดยส่วนมากจะเป็นประธานกลุ่มและคณะกรรมการ บางคนเท่านั้นที่จะเข้าฝึกอบรมด้วยเป็นประจำ มีตำบลโป่งผาที่มีการฝึกอบรมโดยการเน้นให้เกษตรกรมีส่วนร่วม โดยการแสดงความคิดเห็น ซึ่งเป็นการฝึกอบรมในลักษณะนี้เกษตรกรไม่ค่อยให้ความสนใจ เพราะเกษตรกรไม่ค่อยกล้าแสดงออก แต่ถ้าเป็นการฝึกอบรมแล้วมีการสาธิตให้เกษตรกรได้ลงมือปฏิบัติจริง จะทำให้เกษตรกรมีความสนใจมากกว่า เพราะจะได้นำเอาความรู้มาลองปฏิบัติเองได้

เมื่อนำมาวิเคราะห์ในรายละเอียด โดยใช้ดัชนีบ่งชี้จากบทที่ 3 มาวิเคราะห์จากภาพรวมในกิจกรรมการฝึกอบรม สรุปตามขั้นตอนของการมีส่วนร่วมได้ดังนี้

3.2.1.1 ร่วมรับรู้ คือ สมาชิกได้รับรู้ว่าจะมีการจัดกิจกรรมใดๆ บางจากเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานของรัฐ และสมาชิกทุกคนก็เข้าร่วมกิจกรรม โดยมีตัวแทนของกลุ่มเข้าร่วม

3.2.1.2 ร่วมตัดสินใจ คือ การที่กลุ่มได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นเลือกหัวข้อที่ต้องการฝึกอบรม แต่จากภาพรวมข้อมูลทั้ง 5 ตำบล แล้วปรากฏว่า กรมเกษตรกรรมไม่มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นหรือเลือกหัวข้อที่จะฝึกอบรมได้เลย หัวข้อที่นำมาฝึกอบรมจะมาจากเจ้าหน้าที่จากทางภาครัฐจัดให้เกษตรกรเอง

3.2.1.3 ร่วมปฏิบัติ คือ การที่กลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมฝึกอบรม มีโอกาสได้ลงมือปฏิบัติในระหว่างที่เจ้าหน้าที่มาฝึกอบรม จากการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มเกษตรกรทั้ง 5 ตำบล ส่วนใหญ่ได้มีโอกาสได้ลงมือปฏิบัติจริงในระหว่างที่เจ้าหน้าที่มาบรรยาย

3.2.1.4 ร่วมกับประโยชน์ คือ การที่กลุ่มสมาชิกที่เข้าร่วมฝึกอบรมแล้วสามารถนำเอาความรู้ที่ได้มาจากการฝึกอบรมแล้วได้ลงมือปฏิบัติจริง กลับมาใช้ทดลองปฏิบัติเอง จากการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มเกษตรกรทั้ง 5 ตำบล เกษตรกรในตำบลแม่สาย และตำบลโป่งผา ได้นำเอาความรู้ด้านการทำไร่นาสวนผสม และเรื่องการใช้สาเคมีในไร่นา ส่วนในตำบลอื่นๆ ก็จะมีการจัดอบรมในหัวข้อที่คล้ายคลึงกัน

3.2.1.5 ร่วมประเมินผล คือ การที่กลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมฝึกอบรมได้มีโอกาส ร่วมกันสรุปและประเมินผลความรู้จากการเข้าร่วมในกิจกรรมการฝึกอบรมมาแล้วและสามารถ นำเอาความรู้ไปปฏิบัติได้ พบว่า มีกลุ่มเกษตรกรทุกกลุ่มใน 5 ตำบล นำผลการสรุปที่ได้จากการ ฝึกอบรมไปปฏิบัติเองในชีวิตประจำวันได้

3.2.2 การประชุมสัมมนา

จากการวิเคราะห์ภาพรวมของเกษตรกรทั้ง 5 ตำบล ทำให้ผู้วิจัยได้รู้ถึงแนวคิดที่มีต่อ การเข้าร่วมประชุมสัมมนาของเกษตรกรว่า มีเกษตรกรใน 2 ตำบล คือ เกษตรกรในตำบล แม่สาย และตำบลโป่งผา มีแนวคิดว่าการจัดประชุมสัมมนามีการจัดบ่อยมาก ทำให้เสียเวลา เกษตรกรจึงไม่ ยากเข้าร่วมกิจกรรม จึงทำให้เกษตรกรไม่ให้ความร่วมมือ

เมื่อนำมาวิเคราะห์ในรายละเอียดโดยใช้ดัชนีบ่งชี้จากบทที่ 3 มาวิเคราะห์ในกิจกรรมการ ประชุมสัมมนา สรุปตามขั้นตอนการมีส่วนร่วมได้ดังนี้

3.2.2.1 ร่วมรับรู้ คือ การที่สมาชิกได้รับรู้ว่า จะมีการจัดกิจกรรมการประชุม สัมมนาขึ้น แล้วสมาชิกให้ความร่วมมือเข้าร่วมประชุมสัมมนา พบว่า มีเกษตรกรจากทุกกลุ่ม ตัวอย่างเข้าร่วมประชุมสัมมนา

3.2.2.2 ร่วมตัดสินใจ คือ การที่กลุ่มสมาชิกได้มีโอกาสในการแสดงความคิดเห็น ในการเลือกหัวข้อ เลือกสถานที่ และวันเวลาที่จะเข้าร่วมประชุมสัมมนาด้วยตัวเอง พบว่า ไม่มี เกษตรกรจากกลุ่มตัวอย่างจากตำบลใดได้มีโอกาสในการแสดงความคิดเห็นในการเลือกหัวข้อ สถานที่และวันเวลาที่จะเข้าร่วมกิจกรรมเองได้เลย โดยมากแล้วจะเป็นเจ้าหน้าที่ตัดสินใจเอง

3.2.2.3 ร่วมปฏิบัติ คือ การที่กลุ่มสมาชิกได้มีโอกาสในการแสดงความคิดเห็น จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่ามีเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างจากจาก 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลแม่สาย ตำบลศรี เมืองชุม และตำบลโป่งผา ได้มีโอกาสจากการที่ได้เข้าร่วมประชุมสัมมนาแล้วได้มีโอกาสแสดง ความคิดเห็นแล้วนำไปปฏิบัติตามได้จริง

3.2.2.4 ร่วมรับประโยชน์ คือ การที่กลุ่มสมาชิกได้มีโอกาสได้รับข้อมูลข่าวสาร ใหม่ๆ จากการประชุมสัมมนา พบว่า มีกลุ่มเกษตรกรในทุกตำบลส่วนใหญ่ได้รับทราบข้อมูล ข่าวสารใหม่ๆ ทุกครั้งที่เจ้าหน้าที่ทางรัฐจัดขึ้น แต่มีเพียงเกษตรกรในตำบลแม่สายและตำบลศรี เมืองชุมเท่านั้นที่ไม่เห็นด้วยกับการมีส่วนร่วมในการประชุมสัมมนา เพราะคิดว่าการเข้าร่วม ประชุมสัมมนาดังกล่าวไม่ให้ประโยชน์โดยตรงกับความต้องการที่เกษตรกรต้องการ และทำให้ เกษตรกรเสียเวลาที่ต้องเข้าประชุมสัมมนา

3.2.2.5 ร่วมประเมินผล คือ การที่กลุ่มสมาชิกได้มีโอกาสที่เกี่ยวกับการเสนอความ คิดเห็นเกี่ยวกับการจัดประชุมสัมมนาและได้มีโอกาสร่วมหารือแล้วสรุปผลการประชุมสัมมนาด้วย พบว่า ไม่มีเกษตรกรกลุ่มใดได้มีโอกาสร่วมปรึกษาหารือ หรือสรุปผลการประชุม สัมมนาใด ๆ เลย

3.2.3 การศึกษาดูงาน

จากการวิเคราะห์ภาพรวมของกลุ่มเกษตรกรใน 5 ตำบล เกษตรกรไม่มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นถึงความต้องการที่จะสามารถเลือกสถานที่การศึกษาดูงานเองได้ทุกครั้งที่จะไปศึกษาดูงานเจ้าหน้าที่จะเป็นผู้เลือกให้เองทั้งหมด มีแต่การที่จะคัดเลือกคนที่จะเข้าร่วมกิจกรรมไปศึกษาดูงานที่กลุ่มเกษตรกรได้มีโอกาสคัดเลือกกันเองได้ จากการวิเคราะห์แล้วมีเกษตรกรในตำบลแม่สายเท่านั้นที่หลังจากการกลับมาจากการไปศึกษาดูงานแล้วเกษตรกรเกิดความเบื่อหน่ายแล้วไม่ค่อยให้ความสนใจทำให้มีเจตคติที่ไม่ดีต่อการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เพราะเจ้าหน้าที่จัดให้ไปดูงานในสถานที่ที่สภาพแวดล้อมไม่เหมือนกับสภาพแวดล้อมในพื้นที่ของเกษตรกร ทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาให้เกษตรกรได้และยังไม่มีผลจากการที่ไม่ไปศึกษาดูงานระหว่างเกษตรกร

เมื่อนำมาวิเคราะห์ในรายละเอียดโดยใช้ดัชนีบ่งชี้ในบทที่ 3 มาวิเคราะห์ในกิจกรรมการศึกษาดูงานสรุปการมีส่วนร่วมได้ดังนี้

3.2.3.1 ร่วมรับรู้ คือ การที่สมาชิกได้รับรู้ว่าจะมีการจัดกิจกรรมการไปศึกษาดูงานแล้วสมาชิกได้ให้ความร่วมมือเข้าร่วมไปศึกษาดูงาน พบว่า เกษตรกรจากทุกกลุ่มได้รับรู้ว่าจะมีการจัดกิจกรรมไปศึกษาดูงาน และได้ส่งตัวแทนไปร่วมศึกษาดูงานด้วย

3.2.3.2 ร่วมตัดสินใจ คือ การที่กลุ่มเกษตรกรได้มีโอกาสที่จะเลือกสถานที่ไปดูงาน พบว่า เกษตรกรในทุกกลุ่มตัวอย่างทั้ง 5 ตำบล ไม่มีโอกาสที่จะเสนอถึงความต้องการของกลุ่มเลย เพราะจะมีแต่เจ้าหน้าที่เลือกให้เป็นผลทำให้เกษตรกรในตำบลแม่สายไม่เสนอความต้องการที่จะเข้าร่วมโครงการ

3.2.3.3 ร่วมปฏิบัติ คือ การที่กลุ่มเกษตรกรได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมการไปศึกษาดูงานจากสถานที่จริงแล้วได้ซักถามพูดคุยกับเจ้าของแปลงสาธิต พบว่า มีเพียงกลุ่มเกษตรกรในตำบลศรีเมืองชุมเท่านั้นที่ได้มีโอกาสซักถามพูดคุยซักถามแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกับเจ้าของแปลงสาธิต

3.2.3.4 ร่วมรับประโยชน์ คือ การที่กลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมในกิจกรรมไปศึกษาดูงานและได้มีคนนำเอาความรู้และประสบการณ์ใหม่ๆ จากสิ่งที่ได้พบเห็นมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน พบว่า เกษตรกรทุกกลุ่มตัวอย่างได้ร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกัน แต่มีเพียงกลุ่มเกษตรกรในเขตตำบลแม่สาย ที่หลังจากการกลับมาจากการไปดูงาน และมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้และประสบการณ์ แต่ไม่มีการนำเอาความรู้จากการไปศึกษาดูงานนำไปทดลองปฏิบัติตาม

3.2.3.5 ร่วมประเมินผล คือ การที่กลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาดูงานหลังจากการกลับมาจากการศึกษาดูงานแล้วได้มีโอกาสร่วมกันสรุปผลจากการไปศึกษาดูงานแล้ว นำเอาข้อสรุปไปเสนอให้สมาชิกในกลุ่มได้ทราบต่อไปอีก พบว่า กลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมกิจกรรมทุกกลุ่มได้เพียงข้อสรุปแต่ไม่มีการนำไปเสนอต่อ

3.2.4 การทำแปลงสาธิต

จากภาพรวมข้อมูลของกลุ่มเกษตรกรทั้ง 5 ตำบล สามารถสรุปภาพรวมได้ว่ามีการทำแปลงสาธิต ซึ่งได้รับแปลงสาธิตจากหน่วยงานของรัฐในทุก 5 ตำบล กิจกรรมการทำแปลงสาธิต เป็นกิจกรรมที่ทำให้เกษตรกรได้เกิดการเรียนรู้และได้ลงมือปฏิบัติเองทำให้เกษตรกรได้ประโยชน์ และการทำแปลงสาธิตยังเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญของกลุ่มเกษตรกร มีการทำแปลงสาธิตที่ ตำบลแม่สาย เป็นแปลงสาธิตเกี่ยวกับการจัดไร่นาสวนผสมได้เปิดเป็นแปลงสาธิตให้สมาชิกและบุคคลทั่วไปเข้ามาเรียนรู้และจัดเป็นจุดการศึกษาดูงานของจังหวัดเชียงราย

เมื่อนำมาวิเคราะห์ในรายละเอียดโดยใช้ดัชนีบ่งชี้ในบทที่ 3 มาร่วมวิเคราะห์จากภาพรวม ในกิจกรรมการทำแปลงสาธิต สรุปตามขั้นตอนของการมีส่วนร่วมได้ ดังนี้

3.2.4.1 ร่วมรับรู้ คือ การที่กลุ่มสมาชิกได้รับทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดทำแปลงสาธิต พบว่ากลุ่มเกษตรกรใน 5 ตำบล ได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับการทำแปลงสาธิตแล้วมีการทำแปลงสาธิตทุกกลุ่ม

3.2.4.2 ร่วมตัดสินใจ คือ การที่กลุ่มสมาชิกได้มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นร่วมกับเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการเลือกพื้นที่ในการทำแปลงสาธิต พบว่า ไม่มีเกษตรกรกลุ่มใดได้มีโอกาสเลือกพื้นที่ทำแปลงสาธิตเอง เพราะเจ้าหน้าที่จะเป็นคนเลือกพื้นที่ให้

3.2.4.3 ร่วมปฏิบัติ คือ การที่กลุ่มเกษตรกรได้มีส่วนร่วมในการทำแปลงสาธิต เช่น การปลูกพืช การวางแผนการจัดพื้นที่ และการดูแลแปลงสาธิต เป็นต้น พบว่า ทุกกลุ่มเกษตรกรได้มีส่วนร่วมในการทำแปลงสาธิต

3.2.4.4 ร่วมรับประโยชน์ คือ การที่กลุ่มเกษตรกรมีโอกาสเรียนรู้จากการทำแปลงสาธิต เพราะแปลงสาธิตเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญ พบว่า มีเกษตรกรในกลุ่มได้ร่วมรับผลประโยชน์จากการทำแปลงสาธิตเพราะเป็นแหล่งการเรียนรู้ร่วมกัน

3.2.4.5 ร่วมประเมินผล คือ การที่กลุ่มเกษตรกรได้มีการพูดคุยสรุปผลที่ได้จากการทำแปลงสาธิตและมีการขยายผลสรุปต่อ พบว่า ไม่มีกลุ่มเกษตรกรในตำบลใดได้ดำเนินการดังกล่าวข้างต้นนี้เลย

3.2.5 การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร

จากข้อมูลในภาพรวมของเกษตรกรใน 5 ตำบล กิจกรรมการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ในพื้นที่ได้แก่ การพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกลุ่มสมาชิกด้วยกันเอง เป็นต้น และการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารโดยใช้สื่อต่างๆ ได้แก่ หอกระจายข่าว เอกสารแนะนำจากเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ หนังสือพิมพ์ และรายการเกษตรทางวิทยุและโทรทัศน์ เป็นต้น กิจกรรมการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เป็นกิจกรรมที่กลุ่มจัดขึ้นเมื่อได้กลับจากการไปดูงาน จะมีตำบลแม่สาย และตำบลศรีเมืองชุม ที่ได้นำความรู้มาเผยแพร่ให้กับเกษตรกรในชุมชนได้ทราบ เพื่อจะได้นำไปปฏิบัติอย่างถูกต้อง

จากภาพรวมเมื่อวิเคราะห์ในรายละเอียดขั้นตอนของการมีส่วนร่วม โดยใช้ดัชนีบ่งชี้ในบทที่ 3 มาวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร สรุปขั้นตอนการมีส่วนร่วมได้ดังนี้

3.2.5.1 ร่วมรับรู้ คือ สมาชิกในกลุ่มรับทราบว่าจะมีการพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารในการทำการเกษตร ทุกกลุ่มก็จะเข้าร่วมกิจกรรมในการแลกเปลี่ยนข่าวสารในชุมชน

3.2.5.2 ร่วมตัดสินใจ คือ กลุ่มสมาชิกมีการเลือกสถานที่ เวลา ในการสนทนาและพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ในการจัดกิจกรรมทุกครั้งสมาชิกจะมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม ร่วมรับฟังและเสนอความคิดเห็น

3.2.5.3 ร่วมปฏิบัติ คือ สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทำงานของแต่ละกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกรับทราบ

3.2.5.4 ร่วมรับผลประโยชน์ คือ เมื่อสมาชิกได้เข้าร่วมกิจกรรมในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารก็จะได้รับความรู้และประสบการณ์ ที่จะนำไปสู่ความพัฒนากลุ่มของตนเอง และก็จะมีส่วนทางการตลาดเพิ่มขึ้น

3.2.5.5 ร่วมประเมินผล คือ การที่กลุ่มสมาชิกได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ที่ได้จากการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันและนำผลจากการพูดคุยไปทดลองปฏิบัติในแปลงสาธิตที่จะได้ผลร่วมกัน

3.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ของเกษตรกรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

3.3.1 ปัจจัยภายใน

ปัจจัยในตัวเกษตรกร ได้แก่ ตำแหน่งทางสังคม เจตคติ การศึกษา และการเปิดรับข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น ผลจากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ได้แก่

3.3.1.1 ตำแหน่งทางสังคม ได้แก่ ประธานกลุ่ม คณะกรรมการ เลขานุการหรือตำแหน่งทางสังคมของผู้นำเกษตรกรในภายในตำบล พบว่า เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ส่วนใหญ่สมาชิกจะคัดเลือกบุคคลที่มีตำแหน่งทางสังคมดังกล่าวให้ความร่วมมือกิจกรรม เพราะเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในกลุ่ม

3.3.1.2 เจตคติ เป็นเจตคติของคนส่วนใหญ่ของกลุ่มที่มีต่อการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงและเจตคติต่อการมีส่วนร่วม จากการศึกษพบว่ากลุ่มที่มีเจตคติที่เห็นด้วยกับการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงในการที่ทำให้เกษตรกรมีอาหารพอเพียง พออยู่พอกินเป็นกลุ่มที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ทุกประเภทที่จัดขึ้น โดยทั้งภาครัฐ หน่วยงานอื่น ๆ หรือที่จัดเอง และมีส่วนร่วมตั้งแต่ระดับการรับรู้ ร่วมคิดร่วมทำ ร่วมรับประโยชน์

3.3.1.3 การศึกษา สมาชิกในกลุ่มส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมกิจกรรมจะมีการศึกษาใกล้เคียงกัน คือ จบการศึกษาแค่ ป.4-ป.6 แต่สมาชิกในกลุ่มก็มีความชำนาญในด้านการเกษตรเป็นอย่างดี

ดี จึงไม่มีความวิตกในการลงมือปฏิบัติแต่จะมีการปฏิบัติที่ผิด เช่น การใช้สารเคมี จึงทำให้เกษตรกร มีผลผลิตที่ตกต่ำ จึงต้องเข้ารับการอบรม

3.3.1.4 การเปิดรับข้อมูลข่าวสาร สมาชิกในกลุ่มส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลข่าวสาร จากเจ้าหน้าที่ของรัฐ และเจ้าหน้าที่สำนักงานการเกษตร จากการศึกษาการอบรม สมาชิกก็จะนำ ความรู้ที่ได้จากการอบรมมาเผยแพร่ให้แก่สมาชิกในชุมชนได้ทราบ ถ้าผู้นำกลุ่มมีการติดต่อสื่อสาร กับบุคคลภายนอก กลุ่มนั้นก็จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้มากกว่าและได้รับข้อมูลข่าวสาร มากกว่า

3.3.2 ปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายนอกของเกษตรกรได้แก่ เจ้าหน้าที่ของรัฐ การสนับสนุนของภาครัฐ และผู้นำชุมชน เป็นต้น ปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

3.3.2.1 เจ้าหน้าที่ของรัฐ เน้นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบอำเภอ ปัจจัยที่สำคัญที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม เนื่องจากเป็นเจ้าหน้าที่โดยตรงในการส่งเสริมการเกษตรใน ทุกด้านที่รวมถึงการส่งเสริมการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เจ้าหน้าที่หน่วยงานอื่นที่เข้ามา เกี่ยวข้อง คือ เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจังหวัด เจ้าหน้าที่จากศูนย์ถ่ายทอด เทคโนโลยีการเกษตร และเจ้าหน้าที่การเกษตรและสหกรณ์ เป็นต้น ที่เข้ามามีบทบาทในการ พัฒนาการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของอำเภอ เพราะเจ้าหน้าที่ที่มีความเข้าใจและเห็น ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของการเกษตร เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างโอกาสการมีส่วนร่วมทำให้ เกษตรกรเรียนรู้การเกษตรพอเพียงในทิศทางที่ถูกต้องและตรงกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับเกษตรกร

3.3.2.2 การสนับสนุนของรัฐ ซึ่งเป็นหน่วยงานสำคัญที่มีบทบาทในการพัฒนา การเกษตรในพื้นที่การศึกษา และมีส่วนสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงให้กับ เกษตรกร

3.3.2.3 ผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และผู้นำชุมชนในการจัดกิจกรรมทาง การเกษตร ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักระบุว่า มีบทบาทสำคัญในการชักชวน กระตุ้นและสนับสนุนให้ เกษตรกรเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอาชีพและการมีอาชีพใหม่ที่จะเกิดขึ้นใน ชุมชน

3.4 แนวทางส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของเกษตรกรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

แนวทางส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นเกษตรกรและ เจ้าหน้าที่ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะและผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด 5 พื้นที่ตำบล ดังนี้

3.4.1 ข้อเสนอแนะของเกษตรกร

3.4.1.1 การอบรมสัมมนาและการไปศึกษาดูงาน อยากให้จัดกิจกรรมไม่นานนัก เพราะสมาชิกในกลุ่มไม่มีเวลาที่จะเข้าร่วมกิจกรรม

3.4.1.2 การไปดูงานนอกสถานที่บางแห่งที่เน้นเรื่องวิชาการควรที่จะบรรยายให้สมาชิกในกลุ่มมีความเข้าใจและกล้าที่จะซักถามแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

3.4.1.3) อยากให้รัฐบาลมีการประกันราคาพืชผล

3.4.1.4 ระบบชลประทานไม่ทั่วถึง การทำการเกษตรจึงต้องอาศัยน้ำฝนตามฤดู

3.4.1.5 อยากให้รัฐบาลส่งเสริมการปลูกพืชและสนับสนุนพันธุ์พืช

3.4.1.6) อยากให้พืชปราศจากโรคและแมลงศัตรูมาทำลาย

3.4.1.7 ผลผลิตมีคุณภาพต่ำเนื่องจากเกษตรกรขาดความรู้ และเทคโนโลยีที่

ทันสมัย

3.4.1.8 ขาดกลุ่มต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลางถูกเอารัดเอาเปรียบ

3.4.1.9 ประชาชนขาดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องเกษตรฯ แผนใหม่เกษตรผสม

ผสาน

3.4.1.10 การขาดอาชีพเสริมและการขาดเมล็ดพันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์ที่มีคุณภาพ

3.4.1.11 ดินมีคุณภาพต่ำ

3.4.1.12 เกษตรกรไม่มีความกระตือรือร้นในการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต

จากเดิมที่เคยปฏิบัติมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

3.4.1.13 ส่งเสริมการปลูกพืชผักสวนครัว และมีการจัดหาตลาดรองรับผลผลิต

3.4.2 ข้อเสนอแนะของเจ้าหน้าที่

3.4.2.1 การฝึกอบรม ควรจะใช้วิทยากรที่มีประสบการณ์ด้านการเกษตรโดยตรง เพราะเกษตรกรจะได้เรียนรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจง่ายขึ้น

3.4.2.2 ต้องมีงบประมาณสนับสนุนตามความต้องการของเกษตรกร เพื่อเป็นแรงจูงใจให้เกษตรกรในการทำการเกษตรให้ประสบผลสำเร็จ

3.4.2.3 มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและจัดกิจกรรมนันทนาการให้เหมาะสมกับวัยของเกษตรกรที่เข้าร่วมอบรม

3.4.2.4 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ควรเน้นให้เกษตรกรทดลองปฏิบัติจริงในแปลงสาธิต

3.4.2.5 ในด้านงบประมาณ ภาครัฐที่จะเข้ามาสนับสนุนด้านงบประมาณและอุปกรณ์ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

3.4.2.6 ต้องสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรอยากเข้าร่วมโครงการ ต้องจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ แล้วเห็นผลจริงสามารถช่วยพวกเขาแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นให้เขาได้ เช่น ช่วยแก้ปัญหาสินค้าล้นตลาด และปัญหาการถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง เป็นต้น

3.4.2.7 เจ้าหน้าที่ที่จะเข้ามาให้คำแนะนำ อบรม ให้กับเกษตรกรควรจะต้องสร้างความคุ้นเคย เป็นกันเองกับเกษตรกรด้วย เพื่อจะได้รู้ถึงปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกร

อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มีข้อสรุปสำคัญที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

1. ระดับกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้านการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

1.1 การฝึกอบรม พบว่า เกษตรกรให้ความสนใจที่จะเข้าร่วมอบรมที่ทางเจ้าหน้าที่ของภาครัฐจัดขึ้น คนที่เข้าฝึกอบรมจะมาจากการคัดเลือกจากสมาชิกในกลุ่ม โดยส่วนมากจะเป็นประชาชนกลุ่มและคณะกรรมการ บางคนเท่านั้นที่จะเข้าฝึกอบรมด้วยเป็นประจำ มีตำบลโป่งผาที่มีการฝึกอบรมโดยการเน้นให้เกษตรกรมีส่วนร่วม โดยการแสดงความคิดเห็น ซึ่งเป็นกรฝึกอบรมในลักษณะนี้เกษตรกรไม่ค่อยให้ความสนใจ เพราะเกษตรกรไม่ค่อยกล้าแสดงออก แต่ถ้าเป็นการฝึกอบรมแล้วมีการสาธิตให้เกษตรกรได้ลงมือปฏิบัติจริง จะทำให้เกษตรกรมีความสนใจมากกว่า เพราะจะได้นำเอาความรู้มาลองปฏิบัติเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับ เฮอร์วิน (Erwin, 2007, หน้า 138) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า เป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจ แก้ปัญหาของตน เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของประชาชน ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชนแก้ไขปัญหา ร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง และยังสอดคล้องกับฉวีวรรณ มหะเสนีย์ (2547, หน้า 5) ได้ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึงการเปิด โอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาการตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชนเอง การที่สามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท เพื่อแก้ปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นได้นั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องยอมรับปรัชญาการพัฒนาชุมชนที่ว่ามนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น พร้อมทั้งจะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกันยอมรับความจริงที่ว่ามนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาสและได้รับการชี้แนะอย่างถูกต้อง

วิเคราะห์ระดับกระบวนการเรียนรู้พบว่ากลุ่มเกษตรกรทุกกลุ่มมีส่วนร่วมในการรับรู้ ร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบมากที่สุด ส่วนการร่วมตัดสินใจ พบว่าเกษตรกรมีส่วนร่วมน้อยมาก การที่เกษตรกรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจน้อย เพราะหัวข้อที่นำมาฝึกอบรมจะมาจากการตัดสินใจของเจ้าหน้าที่เอง โดยเกษตรกรไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นที่จะเลือกหัวข้อที่จะฝึกอบรมได้เอง

1.2 การประชุมสัมมนา การเข้าร่วมประชุมสัมมนาของเกษตรกรว่ามีเกษตรกรใน 2 กลุ่ม ตำบล คือ เกษตรกรในตำบลแม่สาย และตำบลโป่งผา มีแนวคิดว่าการจัดประชุมสัมมนามีการจัดบ่อยมาก ทำให้เสียเวลา สอดคล้องกับ ปราบมภ์ ยานะวิมุติ (2547, หน้า 91) ศึกษาการมีส่วนร่วมในกิจกรรมแปรรูปผลิตผลเกษตร สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรในจังหวัดยะลา พบว่า รายได้สูงมีผลต่อการมีส่วนร่วมคิดและร่วมประเมิน เจตคติสูงมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและร่วมรับ

ประโยชน์ เจตคติต่อเจ้าพนักงาน เจตคติที่เกษตรกรมีผลต่อการมีส่วนร่วมปฏิบัติและรับผลประโยชน์ ส่วนอายุ รายได้ จำนวนปีการศึกษาในโรงเรียน ความรู้ด้านการแปรรูป ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมมากที่สุดคือ เวลา เกษตรกรจึงไม่อยากเข้าร่วมกิจกรรม จึงทำให้ เกษตรกรไม่ให้ความร่วมมือ และยังสอดคล้องกับ มัลลิกา เขียวหวาน (2546, บทคัดย่อ) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้การเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัด อ่างทองและพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า 1. กิจกรรมการเรียนรู้ทางการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงที่เกษตรกรมีส่วนร่วม มี 6 กิจกรรมได้แก่ การฝึกอบรม การดูงาน การแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร การประชุมสัมมนา การทำแปลงสาธิต และการเผยแพร่ความรู้ โดยระดับการมีส่วนร่วม ส่วนใหญ่อยู่ที่ระดับการมีส่วนร่วมรับรู้ รองลงไปคือร่วมรับประโยชน์และร่วมปฏิบัติ ส่วนการมีส่วนร่วมคิดและร่วมประเมินผลนั้นมีน้อยถึงไม่มีเลย 2. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม พบว่า ปัจจัยภายในที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เวลาว่าง ตำแหน่งทางสังคม ศักยภาพส่วนบุคคล ความต้องการ บริการจากรัฐ เจตคติ กิจกรรมการเกษตร และทรัพยากรที่มีอยู่ การเปิดรับข่าวสาร ส่วนรายได้และการศึกษาไม่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ซึ่งไม่สอดคล้องกับทฤษฎี แต่สอดคล้องกับผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนปัจจัยภายนอกที่สนับสนุนการมีส่วนร่วม ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือหน่วยงาน ผู้นำชุมชนและเครือข่ายกลุ่มอาชีพ 3. แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วม ต้องส่งเสริมปัจจัยที่เกี่ยวข้องและพัฒนาวิธีการจัดการเรียนรู้ให้เกษตรกรมีส่วนร่วมปฏิบัติจริง สอดคล้องกับความต้องการและเงื่อนไขทางสภาพแวดล้อมของเกษตรกร เน้นเนื้อหาการพึ่งตนเองและการจัดการ ทรัพยากรการเกษตร ซึ่งตรงกันข้ามกับชาพิน (Chapin, 2007, หน้า 317) กล่าวว่า ลักษณะที่จะเป็นเครื่องชี้การมีส่วนร่วมของประชาชนทางสังคม จะดูได้จากลักษณะต่าง ๆ ที่แสดงออก คือ การเป็นสมาชิกกลุ่ม การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ การบริจาคเงินทอง วัสดุ สิ่งของ และการเสียสละเวลา แรงงาน การเงิน การเป็น สมาชิกของคณะกรรมการและการเป็นผู้ดำเนินการในกิจการนั้น ๆ โดยตรง

วิเคราะห์ระดับกระบวนการเรียนรู้ พบว่า เป็นกิจกรรมที่เกษตรกรมีส่วนร่วมน้อยกว่า กิจกรรมอื่นๆ เกษตรกรมีส่วนร่วมรับรู้มากที่สุด ส่วนการร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมประเมินผล เกษตรกรมีส่วนร่วมน้อยมาก การที่เกษตรกรมีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าวสาเหตุเกิดจากเกษตรกรบางกลุ่มมีความคิดเห็นว่าการร่วมประชุมสัมมนาไม่ได้ให้ประโยชน์โดยตรงกับความต้องการของเกษตรกร และทำให้เกษตรกรเสียเวลาที่จะต้องเข้าร่วมประชุมสัมมนา

1.3 การศึกษาดูงาน เกษตรกรไม่มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นถึงความต้องการที่จะสามารถเลือกสถานที่การศึกษาดูงานเองได้ ทุกครั้งที่จะไปศึกษาดูงานเจ้าหน้าที่จะเป็นผู้เลือกให้เองทั้งหมด มีแต่การที่จะคัดเลือกคนที่จะเข้าร่วมกิจกรรมไปศึกษาดูงานที่กลุ่มเกษตรกรได้มีโอกาสคัดเลือกกันเองได้ จากการวิเคราะห์แล้วมีเกษตรกรในตำบลแม่สายเท่านั้นที่หลังจากการกลับมา

จากการไปศึกษาดูงานแล้วเกษตรกรเกิดความเบื่อหน่ายแล้วไม่ค่อยให้ความสนใจ ทำให้มีเจตคติที่ไม่ดีต่อการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง สอดคล้องกับความสัมพันธ์ระหว่างเจตคติกับพฤติกรรมของ สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2547, หน้า 99) กล่าวว่า เจตคติเป็นความรู้สึกนึกคิดของบุคคล ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งจะแสดงออกให้เห็นได้จากคำพูดหรือพฤติกรรม คนแต่ละคนมีเจตคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากน้อยแตกต่างกัน และยังสอดคล้องกับ สงวนศรี วิรัชชัย (2547, หน้า 63) กล่าวว่า เจตคดียังเป็นสาเหตุ และผลของพฤติกรรมเห็นได้จากเวลาที่บุคคลแสดงออกตามความคิด ความต้องการของเขาเขาจะได้รับประสบการณ์ที่ทำให้เขาเกิดมีความคิด ความรู้สึกบางอย่างต่อการกระทำนั้น เพราะเจ้าหน้าที่จัดให้ไปดูงานในสถานที่ที่สภาพแวดล้อมไม่เหมือนกับสภาพแวดล้อมในพื้นที่ของเกษตรกร ทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาให้เกษตรกรได้และยังไม่มีผลจากการที่ได้ไปศึกษาดูงาน

วิเคราะห์ระดับกระบวนการเรียนรู้ พบว่า เป็นกิจกรรมที่กลุ่มเกษตรกรให้ความสนใจมาก พบว่ากลุ่มเกษตรกรทุกกลุ่มร่วมรับรู้ และร่วมรับผลประโยชน์มากที่สุด รองลงมาคือร่วมปฏิบัติ และร่วมประเมินผล ส่วนการร่วมในการตัดสินใจ กลุ่มเกษตรกรไม่ได้มีส่วนร่วมเลย เพราะเจ้าหน้าที่ตัดสินใจเกี่ยวกับสถานที่ศึกษาดูงานให้เองทั้งหมด

1.4 การทำแปลงสาธิต มีการทำแปลงสาธิต ซึ่งได้รับแปลงสาธิตจากหน่วยงานของรัฐในทุก 5 ตำบล กิจกรรมการทำแปลงสาธิตเป็นกิจกรรมที่ทำให้เกษตรกรได้เกิดการเรียนรู้และได้ลงมือปฏิบัติเองทำให้เกษตรกรได้ประโยชน์และการทำแปลงสาธิตยังเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญของกลุ่มเกษตรกร สอดคล้องกับปรัชญาการเรียนรู้โดยการนำตนเองของ นฤมล ดันขสุรเศรษฐ์ (2546, หน้า 41) ได้สรุปสาระสำคัญของการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ไว้ว่า จากการค้นคว้าปรัชญาการศึกษาเกี่ยวกับการเรียนของผู้ใหญ่ การศึกษาทฤษฎี เกี่ยวกับการปรับตัวของผู้ใหญ่และทฤษฎีพฤติกรรมที่พัฒนาตามวัยทำให้ได้ข้อสรุปการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ลักษณะหนึ่ง คือ การเรียนรู้โดยการนำตนเอง (self-directed learning) ในเชิงปรัชญาการเรียนนี้เป็นปรัชญาประยุกต์ มีพื้นฐานจากหลาย ๆ ปรัชญา คือ พื้นฐานจากปรัชญามนุษยนิยมเนื่องจากการเรียนรู้ที่เน้นความเป็นปัจเจกบุคคลและการพัฒนาตนเอง มีพื้นฐานจากปรัชญาพัฒนาการนิยมเนื่องจากการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนและประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและมีพื้นฐานจากปรัชญาพฤติกรรมนิยม เนื่องจากผู้เรียนเป็นผู้วางแผนการเรียนเองโดยเน้นที่วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมของการเรียนรู้เป็นสำคัญ การเรียนรู้โดยการนำตนเองนี้เป็นการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นที่น่าสนใจของนักคิดและนักการศึกษาผู้ใหญ่เป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะการเรียนรู้ลักษณะนี้จะเปิดโลกทัศน์สำหรับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ให้กว้างขึ้น ทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับผู้เรียนวัยผู้ใหญ่ กระบวนการเรียนรู้ และท้ายที่สุดคือรูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learning) และยังสอดคล้องกับ สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2547, หน้า 43) ได้ระบุว่า การเรียนรู้ หมายถึง การกระทำของคนที่ต้องการจะทำความเข้าใจกับประสบการณ์ที่ได้พบ ซึ่งอาจจะเกี่ยวข้องโยงกับการเพิ่มพูนทักษะ ความรู้ ความเข้าใจ

ความนิยม รวมทั้งศักยภาพในการโคจรวงการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการพัฒนา และความปรารถนาจะเรียนรู้มากขึ้นไปอีก โดยสรุป การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสืบเนื่องมาจากประสบการณ์ มีการทำแปลงสาธิตที่ตำบล เป็นแปลงสาธิตเกี่ยวกับการจัดไร่นาสวนผสมได้เปิดเป็นแปลงสาธิตให้สมาชิกและบุคคลทั่วไปเข้ามาเรียนรู้และจัดเป็นจุดการศึกษาของจังหวัดเชียงราย

วิเคราะห์ระดับกระบวนการเรียนรู้พบว่า เป็นกิจกรรมที่กลุ่มเกษตรกรมีส่วนร่วมรับรู้ ร่วมปฏิบัติและร่วมรับผลประโยชน์มากที่สุด และมีส่วนร่วมน้อยมากได้แก่ การร่วมตัดสินใจและการร่วมประเมินผล เพราะไม่มีเกษตรกรกลุ่มใดมีโอกาสได้เลือกพื้นที่ที่ทำแปลงสาธิตได้เองและไม่มีข้อมูลจากเกษตรกรกลุ่มใดได้ร่วมประเมินผลจากการทำแปลงสาธิต

1.5 การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร กิจกรรมการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารในพื้นที่ได้แก่ การพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกลุ่มสมาชิกด้วยกันเอง เป็นต้น และมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารโดยใช้สื่อต่างๆ ได้แก่ หอกระจายข่าว เอกสารแนะนำจากเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ หนังสือพิมพ์ และรายการเกษตรทางวิทยุและโทรทัศน์ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีติดต่อสื่อสารของ จิตรา ประสิทธิชัยวุฒิ (2545, หน้า 99) การสื่อสาร คือ กระบวนการส่งข่าวสารข้อมูลไปยังผู้รับสาร มีวัตถุประสงค์ให้ผู้รับสารมีปฏิกิริยาตอบกลับตามที่ผู้ส่งสารต้องการเป็นการถ่ายทอดข่าวสารโดยผ่านสื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ เป็นต้น กิจกรรมการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เป็นกิจกรรมที่กลุ่มจัดขึ้นเมื่อได้กลับจากการไปดูงาน จะมีตำบลแม่สาย และตำบลศรีเมืองชุม ที่ได้นำความรู้มาเผยแพร่ให้กับเกษตรกรในชุมชนได้ทราบเพื่อจะได้นำไปปฏิบัติอย่างถูกต้อง

วิเคราะห์ระดับกระบวนการเรียนรู้ พบว่า เป็นกิจกรรมที่กลุ่มของเกษตรกรให้ความสนใจและเข้าร่วมกิจกรรมมากที่สุด โดยมีส่วนร่วมในการรับรู้ ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผลประโยชน์มากที่สุด ส่วนการร่วมตัดสินใจและร่วมประเมินผล เกษตรกรมีส่วนร่วมบ้างแต่ขาดการตัดสินใจเองและการประเมิน

จากผลการวิเคราะห์ระดับกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้านการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า การมีส่วนร่วมในการร่วมตัดสินใจและการประเมินผล กลุ่มเกษตรกรมีส่วนร่วมน้อยมากหรือเกษตรกรบางกลุ่มไม่มีส่วนร่วมเลย ทำให้เห็นว่าการจัดกิจกรรมดังกล่าวที่ได้ดำเนินการไปนั้นได้ผลตอบแทนที่ไม่คุ้มค่า จึงทำให้กลุ่มเกษตรกรบางกลุ่มมีเจตคติที่แสดงออกถึงความไม่เข้าใจและไม่เห็นด้วยกับหลักการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง จึงไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้น ทำให้ขาดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าวที่จัดขึ้น

2. ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้านการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจ

พอเพียง

จากการรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องมากกว่า จากกรอบแนวคิดที่ได้กำหนดไว้ ดังนี้

2.1 ปัจจัยภายใน

2.1.1 ตำแหน่งทางสังคม เป็นปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ทั้งนี้เพราะมีการรวมกลุ่มทางการเกษตร มีผู้นำชุมชนจะคอยให้การกระตุ้นและคอยแนะนำการทำเกษตรที่ถูกวิธี การรวมกลุ่มเป็นการสร้างความสามัคคีในชุมชน และการรวมกลุ่มในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการรวมกลุ่มของเกษตรกร เช่น การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น สอดคล้องกับแนวคิดของโคเฮน และอัฟฮอฟฟ์ (Cohen and Uphoff, 2004, หน้า 59-78) ที่กล่าวถึงอุปสรรคของประชาชนในการเข้ามีส่วนร่วมในแง่ของปัจจัยที่เกี่ยวข้องว่าสถานภาพทางสังคมมีผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน

2.1.2 เจตคติที่กลุ่มเกษตรกรมีต่อการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้เพราะเกษตรกรมีความเข้าใจในหลักการเกี่ยวกับการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นรู้จักจัดสรรที่ดินและใช้น้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อลดรายจ่ายเพิ่มรายได้และทำให้มีเงินออม สอดคล้องกับแนวคิดของสุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2547, หน้า 99) ที่ว่าเจตคติเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับการกระทำ เป็นเรื่องของความรู้สึกนึกคิดของบุคคลในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จะแสดงออกให้เห็นด้วยคำพูดหรือพฤติกรรมที่คนแต่ละคนมีอยู่ในตัวเอง

2.1.3 การศึกษา ทั้งนี้เพราะสมาชิกในกลุ่มส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมกิจกรรมจะมีการศึกษาใกล้เคียงกัน คือ จบการศึกษาแค่ ป.4-ป.6 แต่สมาชิกในกลุ่มก็มีความชำนาญในด้านการเกษตรเป็นอย่างดี จึงไม่มีความวิตกในการลงมือปฏิบัติแต่จะมีการปฏิบัติที่ผิด เช่น การใช้สารเคมี จึงทำให้เกษตรกรมีผลผลิตที่ตกต่ำ จึงต้องเข้ารับการอบรมเพื่อเพิ่มความรู้ความเข้าใจที่ดีขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของโคเฮน และอัฟฮอฟฟ์ (Cohen and Uphoff, 2004, หน้า 59-78) ที่กล่าวว่า ผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำหากต้องเข้าร่วมในกิจกรรมจะต้องมีความเข้าใจและสามารถนำความรู้มาถ่ายทอดให้กับสมาชิกคนอื่นๆ ได้

2.1.4 การเปิดรับข้อมูลข่าวสารของกลุ่มเกษตรกร ทั้งนี้เพราะสมาชิกในกลุ่มส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลข่าวสารจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ และเจ้าหน้าที่สำนักงานการเกษตร จากการเข้ารับการอบรม สมาชิกก็จะนำความรู้ที่ได้จากการอบรมมาเผยแพร่ให้แก่สมาชิกในชุมชนได้ทราบ ถ้าผู้นำกลุ่มมีการติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอก ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ และ โทรทัศน์ เป็นต้น กลุ่มนั้นก็จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้มากกว่า และไม่มีการปิดกั้นในการรับข้อมูลข่าวสาร จึงทำให้เกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารมากขึ้น สอดคล้องกับทฤษฎีติดต่อสื่อสารของ จิตรา ประสิทธิ์ชัยวุฒิ

(2545, หน้า 99) คือ กระบวนการส่งข่าวสารข้อมูลไปยังผู้รับสาร มีวัตถุประสงค์ให้ผู้รับสารมีปฏิกิริยาตอบกลับตามที่ผู้ส่งสารต้องการเป็นปัจจัยที่น่าจะมีผลต่อการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกร

2.1.5 เวลาว่าง เป็นปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการเรียนรู้ หากกลุ่มเกษตรกรไม่มีเวลาว่างก็จะไม่เข้าร่วมในกิจกรรมเลย สอดคล้องกับ ชาพิน (Chapin, 2007, หน้า 317) กล่าวคือ ลักษณะที่จะเป็นเครื่องชี้การมีส่วนร่วมของประชาชนทางสังคม ดูได้จากลักษณะต่างๆ ที่แสดงออก ได้แก่ การเสียสละเวลาที่จะเข้าร่วมกิจกรรมทางการเกษตร

2.1.6 สถานที่ วันเวลาที่เหมาะสมที่จะจัดกิจกรรมในการไปศึกษาดูงานและการทำแปลงสาธิต เพื่อจะให้เกษตรกรที่จะเข้าร่วมกิจกรรมได้ทราบวัน เวลา และสถานที่ที่แน่นอน ในการที่จะเข้าร่วมกิจกรรม สอดคล้องกับ ชัชรี นฤทุม (2547, หน้า 7-9) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมว่า การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมจะช่วยปรับปรุงประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของงานดียิ่งขึ้น ประสิทธิภาพเกี่ยวกับหน่วยงาน มีโครงสร้าง นโยบาย การดำเนินงานและใช้วิธีการให้บรรลุถึง เป้าหมาย ในสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกกับคุณภาพของคนในหน่วยงาน

2.1.7 สถานภาพในครอบครัว ส่วนใหญ่จะให้ความร่วมมือ ในการเข้าร่วมทำกิจกรรมจะเป็นเกษตรกรรุ่นของวัยกลางคน ผู้ที่เข้าอบรมเป็นผู้ที่ทำการเกษตรอยู่แล้วส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำครอบครัว และเป็นคนที่ขยัน มีความสนใจที่จะเข้าร่วมทำกิจกรรมทางการเกษตร สอดคล้องกับ แนวคิดของโคเฮน และอัฟฮอฟฟ์ (Cohen and Uphoff, 2004, หน้า 59-78) เพราะว่าผู้ที่เป็ผู้นำในครอบครัวมักจะมีสนใจเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ

2.1.8 ความกล้าแสดงออก เกษตรกรให้ความสนใจที่จะเข้าร่วมอบรมที่ทางเจ้าหน้าที่ของภาครัฐจัดขึ้น โดยส่วนมากจะเป็นประธานกลุ่มและคณะกรรมการ การฝึกอบรมโดยการเน้นให้เกษตรกรมีส่วนร่วม โดยการแสดงความคิดเห็น ซึ่งเป็นการฝึกอบรมในลักษณะนี้เกษตรกรไม่ค่อยให้ความสนใจ เพราะเกษตรกรไม่ค่อยกล้าแสดงออก แต่ถ้าเป็นการฝึกอบรมแล้วมีการสาธิตให้เกษตรกรได้ลงมือปฏิบัติจริง จะทำให้เกษตรกรมีความสนใจมากกว่า เพราะจะได้นำเอาความรู้มาลองปฏิบัติเองได้ สอดคล้องกับ ฉวีวรรณ มหะเสนีย์ (2547, หน้า 5) ได้ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา การตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชนเอง การที่สามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท เพื่อแก้ปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นได้นั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องยอมรับปรัชญาการพัฒนาชุมชนที่ว่ามนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น พร้อมทั้งจะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกันยอมรับความจริงที่ว่ามนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาส และได้รับการชี้แนะอย่างถูกต้อง

ผลของการวิจัย พบว่า มีปัจจัยภายในดังกล่าวทั้งหมดที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้

2.2 ปัจจัยภายนอก

2.2.1 เจ้าหน้าที่ของรัฐ ปัจจัยที่สำคัญที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม เนื่องจากเป็นเจ้าหน้าที่โดยตรงในการส่งเสริมการเกษตรในทุกด้านที่รวมถึงการส่งเสริมการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เจ้าหน้าที่หน่วยงานอื่นที่เข้ามาเกี่ยวข้อง คือ เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจังหวัด เจ้าหน้าที่จากศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร และเจ้าหน้าที่การเกษตรและสหกรณ์ เป็นต้น ที่เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มเกษตรกร เพราะเจ้าหน้าที่ที่มีความเข้าใจและเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของการเกษตร เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างโอกาสการมีส่วนร่วมทำให้เกษตรกรเรียนรู้การเกษตรพอเพียงในทิศทางที่ถูกต้องและตรงกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับเกษตรกร

2.2.2 การสนับสนุนของรัฐ ซึ่งเป็นหน่วยงานสำคัญที่มีบทบาทในการพัฒนาการเกษตรในพื้นที่การศึกษา และมีส่วนสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงให้กับเกษตรกร

2.2.3 ผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และผู้นำชุมชนในการจัดกิจกรรมทางการเกษตร ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลระบุว่า มีบทบาทสำคัญในการชักชวน กระตุ้นและสนับสนุนให้เกษตรกรเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอาชีพและการมีอาชีพใหม่ที่จะเกิดขึ้นในชุมชน

จากผลการวิจัยพบว่า เป็นไปตามกรอบแนวคิดที่ได้กำหนดไว้ กล่าวคือ การสนับสนุนของรัฐที่มีผลต่อกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพราะเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะผลักดันให้กลุ่มเกษตรกรเข้าร่วมในกิจกรรม ผู้นำชุมชนมีส่วนทำให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้มากขึ้น เพราะผู้นำชุมชนเป็นคนในท้องถิ่นนั้นๆ และมีความสนิทกับกลุ่มเกษตรกรอยู่แล้ว

3. แนวทางในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้านการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการวิจัย พบว่า กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของเกษตรกรต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้นเองตามความต้องการอย่างแท้จริง ต้องมีความเหมาะสมกับสถานที่ที่กลุ่มเกษตรกรทำอยู่จึงจะสามารถนำเอาความรู้ที่ได้รับมาปรับใช้ได้ ในกิจกรรมการเรียนรู้ที่ต้องไปศึกษาดูงาน การทำแปลงสาธิต ต้องให้เกษตรกรมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเนื้อหาหัวข้อ และสถานที่ด้วย ส่วนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับการฝึกอบรม กลุ่มเกษตรกรต้องการให้วิทยากรที่มีความเป็นกันเองกับเกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรได้มีความรู้สึกร่วมกันเองกล้าที่จะแสดงความคิดเห็น และสุดท้ายกลุ่มเกษตรกรต้องการให้ภาครัฐและหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนโครงการที่กลุ่มเกษตรกรร่วมกันจัดทำขึ้น ในด้านของงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกปฏิบัติ เพื่อให้เกษตรกรได้เกิดการเรียนรู้จากการได้ลงมือปฏิบัติจริง

จากแนวทางในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ กลุ่มเกษตรกรได้มีการเสนอแนะแนวทางดังกล่าวนี้ ผลของการวิเคราะห์พบว่า สอดคล้องกับปรัชญาการเรียนรู้โดยการนำตนเองของ

นฤมล ตันธเศรษฐ์ (2546, หน้า 41) ได้สรุปสาระสำคัญของการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ คือ การเรียนรู้ที่มีพื้นฐานมาจากปรัชญาที่พัฒนาเนื่องมาจากการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนและประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เนื่องจากผู้เรียนเป็นผู้วางแผนการเรียนรู้เองโดยเน้นที่วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมของผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญ

ข้อเสนอแนะ

1. แนวทางในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของเกษตรกร

1.1 การฝึกอบรม ควรจะใช้วิทยากรที่มีประสบการณ์ด้านการเกษตรโดยตรง เพราะเกษตรกรจะได้เรียนรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจง่ายขึ้น และต้องมีวิทยากรที่มีความเป็นกันเองกับเกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรได้มีความรู้สึกรู้สีกว่าเป็นกันเองกล้าที่จะแสดงความคิดเห็น

1.2 ต้องมีงบประมาณสนับสนุนตามความต้องการของเกษตรกร เพื่อเป็นแรงจูงใจให้เกษตรกรในการทำการเกษตรให้ประสบผลสำเร็จ

1.3 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ควรเน้นให้เกษตรกรทดลองปฏิบัติจริงในแปลงสาธิตเพื่อเป็นการเรียนรู้โดยวิธีการปฏิบัติ ทำให้เกษตรกรเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

1.4 หลักสูตรที่ใช้ในการฝึกอบรม ต้องเป็นเรื่องที่สร้างความเข้าใจในการพึ่งตนเองและความพอเพียง โดยเน้นการลดใช้สารเคมีแล้วให้เกษตรกรหันมาใช้ปุ๋ยหมักแทน

1.5 มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และจัดกิจกรรมนันทนาการให้เหมาะสมกับวัยของเกษตรกรที่เข้าร่วมอบรม

1.6 ในด้านงบประมาณ ภาครัฐที่จะเข้ามาสนับสนุนด้านงบประมาณและอุปกรณ์ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับเกษตรกรได้เรียนรู้หลักของการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาศักยภาพในการทำงานแบบมีส่วนร่วมและมีการจัดตั้งกองทุนประจำกลุ่มเพื่อใช้เป็นเงินทุน

2.2 ควรมีการสนับสนุนและพัฒนาให้กลุ่มเกษตรกรที่ทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจให้เป็นเกษตรตัวอย่าง เพื่อให้เกษตรกรกลุ่มอื่นๆ ได้นำไปเป็นตัวอย่างเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตเกิดเป็นประสบการณ์ในการประกอบอาชีพต่อไป

2.3 การวิจัยครั้งต่อไปควรมีการขยายหัวข้อและเนื้อหาที่จะศึกษาต่อไป เป็นเรื่องที่สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการและมีเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการทำวิจัยด้วย